

Bračni odnosi i stabilnost braka

JOSIP OBRADOVIĆ:

Odsjek za sociologiju,
Filozofski fakultet,
Zagreb

DAMIR LUKINAC:

Predbračno, bračno i obiteljsko savjetovalište
Republičkog fonda socijalne zaštite,
Zagreb

OLGA RADMAN:

Centar za socijalni rad općine Centar,
Zagreb

ZDRAVKA ŠIŠKO:

Centar za socijalni rad općine Medveščak,
Zagreb

UDK: 613.88

Izvorni znanstveni rad

Primljeno 12. prosinca 1992.

Provedeno je istraživanje s ciljem da se utvrdi percepcija bračnih odnosa muža i žene zasebno, da se provjere razlike u percepciji bračnih odnosa supružnika koji dolaze iz brakova različite stabilnosti, te da se utvrdi koje su varijable u percepciji bračnih odnosa najpredikativnije za bračnu stabilnost. Istraživanjem je obuhvaćeno 770 potpunih bračnih parova s njihovom djecom a oni su podijeljeni u tri skupine prema stupnju bračne stabilnosti. Dobiveni rezultati pokazuju da muževi i žene doživljavaju brak različito, da postoje razlike u bračnim odnosima muževa i žena koji dolaze iz brakova različite bračne stabilnosti, te da je zajedništvo prema percepciji žene najpredikativnija varijabla za bračnu stabilnost.

1. Uvod

U stručnoj je literaturi dosta velika konfuzija i nerazumijevanje pojmova: bračni odnosi (pod kojima se još razumijeva bračna dinamika), kvaliteta braka (koju neki autori nazivaju i kvaliteta bračnih odnosa), te zadovoljstvo u braku (ili zadovoljstvo s bračnim odnosima). Do konfuzije dolazi djelomično stoga što autori polaze od različitih teorijskih stajališta, ali i zato što ni teorijski, a niti istraživački ovi pojmovi na žalost nisu dovoljno razjašnjeni. No ako bar na čas apstrahiramo navedene nejasnoće među pojmovima, mogli bismo kazati da je pojam "bračni odnosi" ("bračna dinamika") najširi i da u stvari subsumira preostale pojmove. Kvaliteta braka ili bračnih odnosa samo je jedna od dimenzija bračne dinamike ili bračnih odnosa, a osim kvalitete braka bračni odnosi sadrže i druge varijable o kojima ćemo govoriti nešto kasnije. Na kraju, ovamo spada i zadovoljstvo brakom ili bračnim odnosima koje je još uži pojam od kvalitete braka, točnije, zadovoljstvo brakom samo je jedna od dimenzija kvalitete braka, uz varijable kao što su adekvatnost komuniciranja bračnih partnera, stupanj međusobne prilagodbe partnera i na kraju, stupanj homogenosti ili integriranosti bračnih odnosa (Lewis & Spanier, 1979).

1) Ovaj je rad dio većeg projekta kojega je financirao bivši USIZ socijalne zaštite grada Zagreba. Ovom prilikom zahvaljujemo dr. Božidaru Žaji i mr. Aleksandri-Živković na razumijevanju i potpori.

Velik je broj istraživanja koja su nastojala utvrditi koje sve varijable determiniraju specifične bračne odnose i zadovoljstvo u braku (Pallium, 1989; Cole, 1985; Cowan et al., 1979; Emmelkamp et al., 1990), kvalitet braka (Clulow, 1991; Kurdek, 1991; Kirchner, 1989; McHalle, 1991). Isto se tako pokušalo istraživački utvrditi i povezanost varijabli "bračni odnosi", "kvaliteta braka i "zadovoljstvo u braku" s nizom drugih varijabli. Utvrđeno je da se bračni odnosi mijenjaju i da se smanjuje zadovoljstvo u braku nakon rođenja djeteta (Cowan et al., 1989; Howles et al., 1989); da postoji povezanost bračnog statusa, kvalitete braka i zadovoljstva u braku sa zdravstvenim stanjem pojedinca (Burman & Margolin, 1989; Cox et al., 1989); nađena je negativna povezanost između kvalitete braka i frekvencije/intenziteta konflikata u braku (Hoge et al., 1989). Budući da za sada još uvijek ne postoji jasno razgraničenje između pojmova "bračni odnosi" i "kvalitet braka", pokušali smo bračne odnose definirati sa sociopsihološkog stajališta.

Prema našem mišljenju, bračni odnosi predstavljaju skup aktivnosti, interakcija, stavova i percepcija partnera koji se odvijaju u kontinuitetu, zbog čega ih možemo nazvati i bračnim procesima. Sljedeći su karakteristični bračni procesi:

1. osjećaj ljubavi i štovanja prema bračnom partneru, kao i percepcija recipročnih partnerovih osjećaja;
2. osjećaj ljubomore zbog partnera;
3. zajednički ciljevi (odgoj djece, stjecanje materijalnih dobara, napredovanje u struci itd.);
4. sudjelovanje u donošenju strateških i svakodnevnih odluka;
5. obavljanje "muških" i "ženskih" poslova u kući, te njihovo vrednovanje;
6. planiranje zajedničkih (bračnih) aktivnosti;
7. obveze ili uloge u braku i uloge odnosno aktivnosti izvan braka;
8. stavovi prema partnerovim aktivnostima izvan braka;
9. percepcija utjecaja neposredne okoline na procese u braku (roditelji, rodbina, prijatelji);
10. konflikti, fizičko, verbalno i neverbalno međusubno zlostavljanje;
11. percepcija pijenja alkohola i posljedičnog ponašanja partnera;
12. seksualno ponašanje i zadovoljstvo seksualnim odnosima u braku.

Navedenu smo klasifikaciju izveli na osnovi stručne literature, te mišljenja teoretičara i praktičara o bračnim odnosima. Kao kod svake fenomenološke klasifikacije, tako i kod ove postoji problem slaganja između pojedinih dimenzija bračnih odnosa, na što može odgovoriti samo empirijska verifikacija. Uz to se postavlja i pitanje da li navedena klasifikacija obuhvaća sva moguća područja bračnih odnosa bez ostatka.

Definiranje bračnih odnosa, kao što smo ih maloprije opisali, nije osnovni cilj ovog rada. To je samo prvi korak, ili tzv. prva faza. Nakon klasifikacije nužna je empirijska provjera postoje li doista takvi odnosi u stvarnosti. Na kraju dolazi utvrđivanje povezanosti između pojedinih dimenzija bračnih odnosa i stabilnosti braka. Drugim riječima, nas u ovom radu prvenstveno zanima koje su dimenzije bračnih odnosa više, a koje manje prediktivne za bračnu stabilnost.

Postoje ozbiljni teorijski pokušaji objašnjenja bračne stabilnosti ili nestabilnosti (Levinger, 1979; Lewis & Spanier, 1979; Edwards & Saunders, 1981). Isto tako velik je broj istraživanja kojima se pokušalo utvrditi koje su sve varijable prediktivne za bračnu stabilnost (Clulow, 1991). Na žalost, vrlo je oskudno proučeno kako bračni odnosi djeluju na bračnu stabilnost i jesu li i kako s njom povezani. Ispitalo se kako kvaliteta braka (Aguirre & Kirwan, 1986), predbračne osobine partnera (Kurdek, 1991; Bumpass et al., 1991; Levine & Ennessy, 1990; White, 1987), te okolina u kojoj partneri žive djeluje na bračnu stabilnost, dok se gotovo uopće nije istraživalo kako na nju djeluju bračni odnosi kao mnogo širi pojam od kvalitete braka.

Čak i u SAD, u zemlji iz koje dolazi najviše znanstvenih podataka s područja bračnih odnosa i u kojoj se bez sumnje najviše znanstvene pažnje poklanja problemima braka, odnos navedenih varijabli vrlo je slabo istražen. Što je onda s drugim zemljama? U velikoj većini uključujući i našu, problem ne samo da nije teorijski i empirijski obrađen, nego slobodno možemo kazati da za sada još nije niti identificiran. Pregledom objavljene literature na području braka i obitelji u nas uspjeli smo pronaći nekoliko empirijskih radova iz najšire definiranog područja obitelji (Brajsa, 1981; First-Dilić, 1971; First-Dilić, 1974; Mihovilović et al., 1975), ali ni tim radovima nije cilj utvrđivanje bračnih odnosa, a još manje njihovi utjecaji. Budući da je poznato da osim varijabli individualne razine na bračne odnose i posljedično na bračnu stabilnost djeluju i varijable socijalnog konteksta, smatramo da možemo slobodno kazati da je taj problem za sada u nas potpuno neistražen. Istovremeno, vrlo je teško ili čak nemoguće na naše prilike primijeniti rezultate istraživanja u tom području dobivene u zemljama s bitno različitim socijalnim i kulturnim kontekstom. Zbog navedenih razloga odlučili smo u nas provesti istraživanje koje bi odgovorilo na gornja pitanja i ciljeve.

2. Ciljevi istraživanja

1. Empirijski utvrditi dimenzije bračnih odnosa prema percepciji bračnih partnera, odnosno muža i žene zasebno;
2. utvrditi razlike u bračnim odnosima brakova različite stabilnosti;
3. utvrditi koje su varijable bračnih odnosa više, a koje manje prediktivne za bračnu stabilnost.

3. Metodologija

U našem istraživanju mjerili smo bračne odnose, tj. percepciju supružnika o bračnim odnosima s pomoću upitnika "bračni odnosi" (BO1). Taj smo upitnik konstruirali za potrebe istraživanja, a sastoji se iz 40 pitanja ili čestica. Svaka čestica pokriva neko specifično ponašanje ili interakciju među bračnim partnerima u skladu s definicijom bračnih odnosa koju smo iznijeli u teorijskom uvodu. Upitnik je provjeren pilotskim istraživanjem, nakon kojega je izvršena neophodna modifikacija izbacivanjem ili dodavanjem nekih pitanja, ili dotjerivanjem pitanja odnosno alternativa mogućih odgovora. Kao ilustraciju navodimo jedno od pitanja iz upitnika:

"Kako često prema vašem mišljenju sudjelujete u donošenju tzv. "svakodnevnih" odluka:

1. nikada
2. rijetko
3. povremeno
4. često
5. uvijek."

Upitnik BO1 ispunjavala su oba bračna partnera potpuno neovisno jedan od drugoga. Željeli bismo ovdje naglasiti da je, koliko nam je poznato, ovo prvo istraživanje kojim je istodobno izmjerena percepcija bračnih odnosa oba partnera.

3.1. *Nacrt istraživanja*

Veliki nedostatak gotovo svih istraživanja iz područja rastave, ili šire - iz područja bračne nestabilnosti, jeste izrazita selekcioniranost uzorka. Najčešće su to klinički uzorci ili oni koji u najboljem slučaju predstavljaju samo jedan socijalni segment. U svim je istraživanjima obuhvaćen samo jedan partner i on je u prosjeku relativno dobro obrazovan i prema uobičajenoj klasifikaciji pripada srednjoj klasi. Vrlo je malo uzoraka bračnih parova koji predstavljaju i ostale socijalne slojeve ili klase. Nedostatak je takvog pristupa što jedan partner daje samo jedan pogled na brak

i bračne odnose. Poznato je da bračni partneri doživljavaju brak različito (Edward & Saunders, 1981), te prema percepciji supružnika postoje u stvari dva braka: brak kako ga doživljava žena i brak kako ga doživljava muž. Ovisno o tome čiju percepciju ispitujemo, dobit ćemo i specifičan pogled na brak i bračne odnose. No, usprkos toga nakon detaljnog pregleda literature, nismo mogli naći niti jedan rad ili istraživanje u kojem bi bili obuhvaćeni i muž i žena zajedno. Razumljivo je i zašto: provedba takvog istraživanja nevjerojatno je teška i organizacijski zamršena. U dosadašnjim istraživanjima očit su i drugi nedostaci, a najveći je od njih u načinu na koji je definirana intaktnost ili narušenost bračnih odnosa. Intaktan je brak u tim istraživanjima onaj, u kojem su supružnici građanski ili crkveno registrirani, s tim da se potpuno ignoriraju psihološki procesi u braku. Ovdje se zanemaruje činjenica da postoji veliki broj formalno intaktnih brakova koji su emotivno narušeni i u kojima partneri možda žive zajedno samo zbog ekonomskih razloga ili zajedničkog odgoja djece.

U našem smo istraživanju nastojali izbjeći sve navedene slabosti:

1. Istraživanjem su obuhvaćeni bračni parovi različitog socio-ekonomskog statusa.

2. U istraživanje su uključena oba partnera, tj. muž, žena i djeca mlađa od 18 godina.

3. Intaktnost braka nije definirana u formalnom smislu, kao u radovima ranijih autora. Kao što se vidi na slici 1, istraživanje smo proveli na 6 skupina ispitanika, tj. tri skupine bračnih parova. (Unutar svake ćelije upisana je prosječna dob, rasprišenje dobi i veličina skupine). Intaktnost ili bračnu narušenost definirali smo u tri kategorije:

a) intaktan je brak onaj u kojemu oba partnera izjavljuju da vole i poštuju supružnika (intaktan brak);

b) formalno intaktan i emotivno narušen je onaj brak u kojem partneri žive zajedno, a bar jedan od njih ne izjavljuje da "voli i poštuje partnera", nego da se s partnerom "može dogovoriti" ili pak da živi u braku bilo zbog ekonomskih razloga, bilo zbog odgoja djece (narušen brak);

c) formalno i emotivno narušen je onaj brak za koji postoji sudska odluka o prestanku bračnih odnosa (razvrgnut brak).

4. U istraživanje smo obuhvatili samo brakove s djecom mlađom od 18 godina i to bez obzira koliko je djece u braku.

Slika 1

NACRT ISTRAŽIVANJA

Muževi	Žene		
$\bar{X} = 35,90$ $s = 6,80$ $N = 261$	$\bar{X} = 32,62$ $s = 6,47$ $N = 261$	emotivno i formalno narušeni parovi	STABILNOST
$\bar{X} = 37,47$ $s = 6,04$ $N = 266$	$\bar{X} = 34,76$ $s = 5,17$ $N = 266$	emotivno narušeni a formalno intaktni parovi	
$\bar{X} = 36,10$ $s = 6,25$ $N = 243$	$\bar{X} = 33,11$ $s = 5,48$ $N = 243$	emotivno i formalno intaktni parovi	

Ukupan broj parova $N = 770$

3.2. Provedba istraživanja

Da bismo u istraživanje uključili bračne parove različitog socio-ekonomskog statusa započeli smo s istraživanjem u 8 zagrebačkih općina koje se međusobno razlikuju s obzirom na stupanj urbaniziranosti i socioekonomski sastav pučanstva.

Istraživanje smo proveli u centrima za socijalni rad pojedinih općina, kamo obavezno dolaze svi bračni parovi koji su naumili razvrgnuti brak. (Prema Zakonu o braku iz 1979. godine bračni partneri koji ne žele zajedno živjeti dužni su prijaviti se u centar za socijalni rad općine stanovanja radi "postupka mirenja". Tek ako mirenje ne uspije sud donosi odluku o rastavi na temelju mišljenja stručnjaka zaposlenog u centru). Tijekom razdoblja od godine i pol dana, psiholozi zaposleni u centrima za socijalni rad nastojali su obuhvatiti istraživanjem što veći broj parova koji su u centar došli radi "postupka mirenja", jer smo unaprijed znali da će dio njih odustati od rastave tijekom postupka. Isto je tako bilo logično pretpostaviti da za neke parove nećemo biti u mogućnosti prikupiti sve potrebne podatke za oba bračna partnera i njihovu djecu. Znali smo da će neki parovi na žalost otpasti iz konačne analize, jer će ih biti nemoguće upariti s preostale dvije skupine brakova, odnosno, preostale četiri skupine pojedinaca. Iz navedenih razloga nastojali smo uključiti što veći broj parova koji su pokrenuli postupak rastave u centrima za socijalni rad.

Nakon otprilike godinu i pol strpljivog rada, raspolagali smo podacima za 380 bračnih parova koji su započeli proces rastave. Kad smo upoznali osnovne parametre skupine koja je zatražila rastavu (prosječnu dob, bračni staž i prosječno obrazovanje, kao i raspršenja na svakoj od navedenih varijabli), mogli smo definirati preostale dvije skupine. Nastojali smo da te dvije skupine budu što sličnije s obzirom na navedene varijable onoj skupini koja je zatražila rastavu. (Skupine smo nastojali izjednačiti i s obzirom na prosječna primanja obitelji. Na žalost, zbog vrtoglave inflacije, prosjeci su vrlo brzo postali besmisleni, pa smo na kraju bili prisiljeni odustati od ove varijable. Svjesni smo da je to nedostatak istraživanja, ali i u ovom slučaju vjerojatno postoji visoka i pozitivna korelacija između obrazovne razine i visine plaće, pa pretpostavljamo da će "obrazovni status" biti relativno dobar indikator ekonomskog položaja kojeg ispitanici parovi zauzimaju u društvu).

Skupine intaktnih i narušenih brakova međusobno su se morale bitno razlikovati u varijabli "bračni odnosi". Kriterij uvrštavanja u određenu skupinu bile su izjave partnera o tome što osjećaju jedan prema drugome. U skupinu "intaktnih" ušli su bračni parovi ako su oba partnera izjavila da prema drugom partneru osjećaju ljubav i poštovanje. U skupinu "narušenih" ušli su oni bračni parovi u kojima partneri nisu nikad zatražili rastavu, nisu nikad bili u nekom savjetovaništu za bračne odnose, ali je bar jedan od njih izjavio da je u braku "zbog ekonomskih razloga" ili "zbog odgoja djece", ili je pak kao mjerilo međusobne povezanosti naveo da se "može dogovoriti s drugim partnerom".

Provođenje istraživanja na skupinama stvarno ili prividno intaktnih brakova bio je najteži i organizacijski najzamršeniji dio projekta. Problem smo riješili na sljedeći način. U 14 poduzeća na teritoriju grada Zagreba u kojima su radili industrijski psiholozi pregledani su kadrovski podaci zaposlenih i odabrani su za istraživanje članovi bračnih parova koji su udovoljavali potrebnim kriterijima. Najprije, morali su stanovati u jednoj od 8 općina iz kojih su bračni parovi koji su zatražili rastavu. Oni su morali biti slični bračnim parovima koji su zatražili rastavu po dobi, obrazovanju i dužini bračnog staža. Ovdje smo naišli na najveće organizacijske probleme, naročito ako oba partnera nisu radila u istom poduzeću. U tom smo slučaju morali saznati gdje je zaposlen drugi partner i posjetiti ga u poduzeću u kojem je zaposlen. Ako partner nije radio izvan kuće, nije preostalo drugo, nego ga posjetiti kod kuće i tamo provesti anketiranje. Prikupljanje podataka na ove dvije skupine trajalo je otprilike 18 mjeseci. Tijekom tog vremena, vremena ogromnih organizacijskih teškoća i frustracija, valjalo je prikupiti što veći broj podataka za što veći broj bračnih parova, jer smo bili svjesni da će mnogi od parova otpasti u uparivanju. Nakon tri godine rada sakupljeni su podaci za sve tri skupine parova, te smo počeli s uparivanjem. No, prije toga morali smo za skupinu koja je tražila rastavu dobiti podatke od suda je li brak razvrgnut, ili su

partneri promijenili mišljenja i povukli zahtjev za rastavu, te nastavili živjeti zajedno. Sudsko rješenje za rastavu bio je kriterij na temelju kojega smo odlučili da li bračni partneri spadaju u skupinu koju smo nazvali "narušeni brak".

Nakon završenog uparivanja, raspolagali smo uzorkom od 1540 supružnika, odnosno 770 potpunih parova s njihovom djecom. U istraživanje je također uključeno i 470 nastavnika obuhvaćene djece školske dobi. U ovom su radu u analizu uključeni samo bračni partneri, a u drugim radovima (Obradović et al., 1992) analizira se kako djeluje stabilnost braka roditelja i na njihovu djecu.

4.0. Rezultati i rasprava

Prezentiranje rezultata podijelili smo u dva dijela prema postavljenim ciljevima. U prvom ćemo dijelu prikazati u čemu se sastoje bračne dimenzije prema percepciji žene i muža, a u drugom, razlike u percepciji bračnih partnera koji dolaze iz brakova različite stabilnosti. Na kraju ćemo prikazati povezanost između pojedinih bračnih dimenzija i bračne stabilnosti.

4.1. Dimenzije bračnih odnosa

Prvi od tri cilja ovog istraživanja je utvrditi prirodu, odnosno dimenzije bračnih odnosa prema percepciji bračnih partnera. Da vidimo što nam o tome govore rezultati istraživanja.

Upitnik koji se sastoji od 40 čestica teško je analizirati ako se ne sažme na najmanji logičan broj dimenzija koji bi jasno oslikavao bračne odnose. Zato smo faktorizirali dobivene podatke primijenivši metodu glavnih komponenti i varimax rotaciju. Odlučili smo se za varimax rotaciju jer nam ona omogućuje uvid u potpuno samostalne i nepovezane faktore, od kojih je svaki faktor jedna dimenzija bračnih odnosa.

Najprije smo pokušali dobiti zajedničku strukturu bračnih odnosa uvrštavajući percepciju muža i žene. Rezultati nisu bili jasni i vrlo ih je teško bilo objasniti. Tek kad smo percepciju bračnih odnosa faktorizirali zasebno za muševce, a zasebno za žene, slika je postala potpuno jasna. To je još jedan dokaz da muševci i žene različito doživljavaju bračne odnose. Kao što vidimo u tablicama 1 i 2, prema percepciji muševca i žena dobiven je različit broj faktora, tj. dimenzija bračnih odnosa. Isto je tako različit i sadržaj kao i važnost faktora odražena u veličini objašnjene varijance. Analizirat ćemo najprije kako izgledaju bračni odnosi prema percepciji žene.

4.1.1. Bračni odnosi (faktorska struktura) prema percepciji žene

U tablici 1 prikazana je faktorska struktura: varimax faktori, vrijednost ili faktorsko otežanje, te postotak ekstrahirane varijance dimenzija bračnih odnosa kako ih doživljavaju žene.

Tablica 1. Dimenzije (faktori) bračnih odnosa prema percepciji žena

Faktori	Faktorska otežanja
Faktor 1.: Zajedništvo	
Zajednički cilj - materijalna dobra	.801
Sudjelovanje u odlučivanju - svakodnevne odluke	.795
Sudjelovanje u odlučivanju - strateške odluke	.894
Zajednički cilj - odgoj djece	.726
Zajednički cilj - napredovanje u struci	.712

Zajednički izlasci	.612
Neverbalno zlostavljanje	-.639
Verbalno zlostavljanje	-.569
Fizičko zlostavljanje	-.462

Postotak varijance **28.64%**

Faktor 2.: Štetnost muževljevog konzumiranja alkohola

Muževljevo konzumiranje alkohola i međusobni osjećaji	.927
Muževljevo konzumiranje alkohola i vlastite teškoće u poslu	.893
Muževljevo konzumiranje alkohola i njegove radne obveze	.889
Muževljevo konzumiranje alkohola i kućni budžet	.887
Muževljevo konzumiranje alkohola i odgoj djece	.863
Muževljevo konzumiranje alkohola i zajednički seksualni život	.851
Muževljevo konzumiranje alkohola i zajedničko korištenje slobodnog vremena	.714

Postotak varijance **8.35%**

Faktor 3.: Utjecaj muževljevih roditelja na brak

Utjecaj na organizaciju života	.842
Utjecaj na odgoj djece	.807
Utjecaj na osjećajni život u braku	.748
Utjecaj na seksualne odnose	.716

Postotak varijance **6.32%**

Faktor 4.: Utjecaj vlastitih (ženinih) roditelja na brak

Utjecaj na organizaciju života	.799
Utjecaj na odgoj djece	.767
Utjecaj na osjećajni život u braku	.749
Utjecaj na seksualni život u braku	.591

Postotak varijance **4.44%**

Faktor 5.: Konflikt između uloge u braku i izvan braka

Konflikt između društvenih aktivnosti i uloga u braku	.681
---	------

Konflikt između provođenja slobodnog vremena i uloga u braku	.516
Postotak varijance	3.26%
Faktor 6.: Obavljanje "muških" i "ženskih" poslova	
Čestina obavljanja "ženskih" poslova	.775
Postotak varijance	2.86%
Faktor 7.: Stavovi prema uvjetima rada i života	
Prihvatanje izbjivanja muža zbog rada	.753
Muževljevo obavljanje "muških" poslova u kući	.489
Postotak varijance	2.79%
Faktor 8.: Zadovoljstvo seksualnim životom	
Slaganje s partnerom s obzirom na oblike seksualnih odnosa	.558
Zadovoljstvo s čestinom seksualnih odnosa	.557
Razgovaranje o seksualnim odnosima	.554
Vremensko poklapanje seksualnih želja	.553
Postotak varijance	2.64%
Faktor 9.: Percepcija vrijednosti "muških" i "ženskih" poslova u kući	
Percepcija različite vrijednosti "muških" ili "ženskih" poslova u kući	.775
Postotak varijance	2.52%
Faktor 10.: Vlastite vanbračne seksualne veze	
Priroda i čestina vanbračnih seksualnih veza	.779
Postotak varijance	2.41%
UKUPAN POSTOTAK VARIJANCE	64.23%

Dobivena faktorska struktura logična je i jasna. Veličina ekstrahirane varijance je zadovoljavajuća, što znači da se možemo pouzdati u dobivene rezultate. Što nam oni govore?

Rezultati jasno govore da za žene brak prije svega predstavlja zajedništvo: zajedništvo ciljeva i zajedništvo odlučivanja, što je svojevrsna kombinacija karakteristika tradicionalnog i modernog braka. Tradicionalnost se manifestira u zajedništvu, jer tradicionalna socijalizacija žene naglašava zajedništvo, tj. zavisnost ili međuzavisnost s okolinom, mužem. Modernizam je predstavljen potrebama za suodlučivanjem ili faktičnim sudjelovanjem u donošenju raznovrsnih odluka.

Ako pažljivije pogledamo koje varijable čine prvi faktor, vidimo da je zajedništvo prvenstveno materijalno označeno, a tek nakon toga dolaze zajednički ciljevi oko odgoja djece. Najmanje optežanje imaju varijable "fizičko, verbalno i neverbalno zlostavljanje".

Drugi faktor pokazuje da je alkohol značajno prisutan u odnosima među bračnim partnerima. Žene smatraju da zbog muževljevog konzumiranja alkohola trpe bračni odnosi, da zbog toga one imaju teškoća u poslu, da od toga trpi odgoj djece i uopće, zajednički život. Dobro je poznato da je konzumiranje alkohola u nas vrlo rasprostranjeno. Naši rezultati pokazuju da je muževljevo pijenje značajna dimenzija bračnih odnosa, koja, kao što ćemo vidjeti kasnije, u velikom stupnju određuje bračnu stabilnost.

Treći i četvrti faktor pokazuju da brak nikako nije zatvorena skupina. Bračni partneri osjećaju utjecaj bilo svojih, bilo partnerovih roditelja. To je djelomično posljedica tradicionalnog načina života koji je očito još uvijek prisutan, ali i ekonomskih uvjeta u kojima živimo. Točno je da stariji, tj. roditelji partnera imaju potrebu da se "miješaju" u brak i bračne odnose svoje djece, naročito ako se radi o problemima kao što su organizacija života i odgoj djece. Istodobno su mladi zbog ekonomskih prilika prisiljeni tražiti pomoć starijih, bilo da s njima žive u zajedničkom kućanstvu ili traže pomoć u čuvanju i odgoju djece. Iako je prema percepciji žene značajan utjecaj roditelja oba bračna partnera, ipak one doživljavaju utjecaj partnerovog roditelja kao mnogo snažniji.

Šesti faktor pokazuje da žene osjećaju konflikt između uloga u braku i aktivnosti izvan kuće. Zaposlenost žene izvan kuće, a to praktički vrijedi za sve žene u gradovima, vrlo često traži raspodjelu vremena na obveze u obitelji i izvan kuće. Očito je teško uskladiti te različite uloge, pa to žene osjećaju kao problem i doživljavaju konflikt između uloga u braku i aktivnosti izvan obitelji. Takav konflikt nije postojao u tradicionalnom društvu. On je tipičan primjer opterećenja žene i njene podijeljenosti između obitelji i društva. Ako brak promatramo kao specifičnu socijalnu skupinu, čimbenici koji povećavaju koheziju skupine kao npr. međusobna privlačnost partnera, bit će suprotstavljeni čimbenicima koji smanjuju njenu kohezivnost. Konflikt između uloga koje partneri imaju u braku i uloga izvan braka mogao bi biti značajan čimbenik koji smanjuje obiteljsku kohezivnost.

Sedmi faktor pokazuje da žene nisu tolerantne prema ulogama muža izvan obitelji. One su u konfliktu ne samo kad se radi o njihovim vlastitim obvezama izvan obitelji, nego i zato jer nisu sigurne kako bi trebale reagirati na izbavljanje muža izvan obitelji, bilo zbog posla kojeg obavlja ili zbog nekih drugih razloga.

Osmi faktor je seksualno zadovoljstvo žene. Njega čine svi relevantni elementi seksualnog života kao što su: zadovoljstvo čestinom seksualnih odnosa, slaganje s partnerom s obzirom na oblike, istovremenost seksualnih želja itd. Kao što vidimo u tablici 1 taj je faktor malen. Da li to možda znači da je seksualni život za žene od male važnosti? Na to pitanje ne možemo odgovoriti samo na osnovi rezultata faktorske analize, već bi valjalo utvrditi povezanost između seksualnog zadovoljstva žene i njenog zadovoljstva u braku. Rezultati ranijih istraživanja (Price, 1988) pokazuju da je za ženu prvenstveno važno zajedništvo, a da su seksualni odnosi uvijek vezani uz emotivne odnose prema partneru, što ne znači da su oni za ženu nevažni. Naprotiv, prema našim rezultatima, očito je da seksualno zadovoljstvo žene predstavlja jednu od važnih dimenzija bračnih odnosa i u ženskoj percepciji.

Deveti faktor predstavlja gledanje žene na podjelu na muške i ženske poslove, te koji su od ovih poslova vredniji, teži, kompliciraniji itd. To je stara, čak vječna tema i kontraverza u mnogim

brakovima, pa nije niti čudno što se javlja kao zaseban faktor. No i ovaj je faktor vrlo malen i veliko je pitanje koliko je prediktivan za stabilnost braćnih odnosa.

Deseti faktor predstavlja ženine vanbraćne seksualne odnose. To što je prema veličini varijance posljednji, nikako ne znači da je nevažan. Mali postotak zajedničke varijance tumaćimo krajnjom osjetljivošću problema. Istovremeno, moramo priznati da postoji problem iskrenosti: ovo je vjerojatno jedino područje braćnih odnosa koje zbog svoje prirode stavlja pod znak pitanja iskrenost odgovora naših ispitanica.

Ako pokušamo rezimirati sve što smo o braćnim odnosima uočili prema percepciji žena, smatramo da možemo ustvrditi da se braćni odnosi prema mišljenju žena prije svega sastoje u zajedništvu ciljeva i zajedničkom odlučivanju, dok su sve ostale dimenzije braćnih odnosa za žene mnogo manje važne. Od ostalih su faktora najznačajniji: štetnost muževljevog konzumiranja alkohola i utjecaj roditelja (i vlastitih i partnerovih) na braćne odnose. Rezultati također pokazuju da je pijenje alkohola vjerojatno ozbiljan problem u mnogim brakovima, dok je utjecaj roditelja djelomično posljedica tradicije, a djelomično ekonomskih uvjeta u kojima žive gradski stanovnici u Hrvatskoj.

Tradicionalizam se manifestira u vrlo širokoj podjeli na "muške" i "ženske" poslove, kao i u vječitoj i neiscrpoj dilemi čiji su poslovi vredniji i važniji. Suprotno svakom tradicionalizmu, izražen je konflikt koji je svojstven samo modernom urbanom društvu, a to je konflikt što ga žene osjećaju zbog različitih dužnosti u braku i izvan braka. Rad izvan kuće bitno je izmijenio socijalni položaj žene, ali nema sumnje da mnoge žene osjećaju konflikt između dvije potpuno različite vrste uloga koje im on nameće. Koji su to brakovi u kojima žene osjećaju ozbiljne konflikte ove prirode analizirat ćemo nešto kasnije. Prije toga analizirat ćemo kako brak i braćne odnose doživljavaju muževi i je li percepcija braka muževa i žena slična ili možda bitno različita

4.1.2. Braćni odnosi (faktorska struktura) prema percepciji muža

U tablici 2 prikazana je faktorska struktura: varimax faktori, vrijednost ili faktorsko otežanje, te postotak ekstrahirane varijance dimenzija braćnih odnosa kako ih doživljavaju muževi.

Tablica 2. Dimenzije (faktori) braćnih odnosa prema percepciji muža

Faktori	Faktorska otežanja
Faktor 1: Seksualno zadovoljstvo muža	
Vremensko poklapanje seksualnih želja	.790
Zadovoljstvo čestinom seksualnih odnosa	.788
Slaganje s partnerom s obzirom na oblike seksualnih odnosa	.764
Razgovaranje o seksualnim odnosima	.500
Postotak varijance	22.80%
Faktor 2: Štetnost ženinog konzumiranja alkohola	
Ženino konzumiranje alkohola i međusobni odnosi	.928
Ženino konzumiranje alkohola i vlastite teškoće u poslu	.913
Ženino konzumiranje alkohola i odgoj djece	.902

Ženino konzumiranje alkohola i njezine teškoće u poslu	.812
Ženino konzumiranje alkohola i seksualni život u braku	.856
Ženino konzumiranje alkohola i kućni budžet	.868
Ženino konzumiranje alkohola i zajedničko korištenje slobodnog vremena	.836
Postotak varijance	10.98%
Faktor 3: Utjecaj vlastitih roditelja	
Utjecaj vlastitih roditelja na organizaciju života	.831
Utjecaj vlastitih roditelja na odgoj djece	.767
Utjecaj vlastitih roditelja na osjećajni život	.673
Utjecaj vlastitih roditelja na seksualni život u braku	.426
Postotak varijance	5.87%
Faktor 4: Utjecaj ženinih roditelja na brak	
Utjecaj ženinih roditelja na organizaciju života	.842
Utjecaj ženinih roditelja na odgoj djece	.824
Utjecaj ženinih roditelja na osjećajni život	.742
Utjecaj ženinih roditelja na seksualni život	.618
Postotak varijance	4.47%
Faktor 5: Percepcija vrijednosti "muških" i "ženskih" poslova u kući	
Muževljeva percepcija različite vrijednosti "muških" ili "ženskih" poslova u kući	.767
Ženina percepcija različite vrijednosti "muških" ili "ženskih" poslova u kući	.586
Postotak varijance	3.55%
Faktor 6: Konflikt između obaveza u braku, rada i društvenih aktivnosti izvan kuće	
Konflikt između društvenih aktivnosti i uloga u braku	.657
Postotak varijance	2.26%
Faktor 7: Sudjelovanje u odlučivanju	

Sudjelovanje u donošenju svakodnevnih odluka	.758
Sudjelovanje u donošenju strateških odluka	.752
Postotak varijance	3.08%
Faktor 8: Utjecaj vlastitih i ženinih roditelja na seksualni život	
Utjecaj vlastitih roditelja na seksualni život u braku	.694
Utjecaj ženinih roditelja na seksualni život u braku	.547
Postotak varijance	2.26%
Faktor 9: Zajednički ciljevi	
Zajednički cilj - materijalna dobra	.744
Zajednički cilj - odgoj djece	.737
Zajednički cilj - napredovanje u struci	.680
Postotak varijance	2.26%
Faktor 10: Percepcija uloge žene u braku, obitelji i poslu izvan kuće	
Obavljanje ženskih poslova u obitelji	.656
Prihvatanje rada žene i organizacija rada izvan kuće	.588
Postotak varijance	2.24%
Faktor 11: Osjećaj zapostavljenosti zbog dolaska djeteta	
Utjecaj rođenja djeteta na partnerske odnose	-.413
Muževljeva percepcija o njegovom obavljanju muških poslova	-.354
Postotak varijance	2.41%
UKUPAN POSTOTAK VARIJANCE	64.44%

Ako pokušamo interpretirati dobivene faktore ili bračne dimenzije prema percepciji muževa, odmah uočavamo prvi, veliki ili generalni faktor, koji je najvažniji za bračne odnose, a to je seksualno zadovoljstvo u braku. U seksualno zadovoljstvo prema percepciji muža ulaze gotovo sve dimenzije seksualnog života, od kojih je najvažnije vremensko poklapanje seksualnih želja, čestina seksualnih odnosa, te slaganje s obzirom na oblike seksualnih aktivnosti, dok je najmanje

važna komunikacija ili razgovor o seksualnim odnosima. Ukratko, najvažnija dimenzija bračnih odnosa za muževe je kvaliteta i kvantiteta seksualnih odnosa.

Drugi faktor po veličini je štetnost ženinog konzumiranja alkohola. U ovaj faktor ulaze dimenzije kao što su: međusobni odnosi, vlastite teškoće u poslu zbog pijenja žene, odgoj djece i ženine teškoće u poslu. Pijenje alkohola nije dakle prisutno samo u muževa, nego i u žena, a muževi o njegovoj štetnosti imaju potpuno iskristaliziranu percepciju. U kasnijoj će analizi biti zanimljivo utvrditi koliko je konzumacija alkohola žene i muža prediktivna za bračnu stabilnost.

Treći i četvrti faktor predstavljaju utjecaj vlastitih i ženinih roditelja na brak i odnose u braku. Faktor smo interpretirali isto kao i za percepciju žena: tradicionalizam i ekonomski uvjeti života u nas determiniraju miješanje roditelja u organizaciju života i ostale aspekte bračnog odnosa.

Isljedeći, peti faktor: percepcija "muških" i "ženskih" poslova izraz je tradicionalizma i podjele poslova prema spolu. Ovaj faktor pokazuje da je konflikt između obveza u braku i rada izvan kuće prisutan i u muževa, a on je karakterističan samo za industrijalizirane i urbanizirane sredine. Rastrganost muža i žene između obveza u braku i izvan kuće nije u takvom stupnju postojala u tradicionalnoj kulturi, pa pretpostavljamo da u bračnih partnera nije postojala niti svijest o konfliktu uloga u braku i izvan braka.

Šesti faktor, tj. sudjelovanje u odlučivanju ili samo odlučivanje izrazito je važan za muževe. Takav faktor ili bračnu dimenziju nismo ustanovili u žena, što bi moglo značiti da u muževa postoji jasna potreba za dominacijom. U žena je sudjelovanje u odlučivanju dio vrlo širokog faktora kojeg smo nazvali "zajedništvo", a koji je povezan sa zajedničkim ciljevima bračnih partnera.

Preostala četiri faktora relativno su malena, ali nam se čini da su za analizu vrlo zanimljiva. Osmi faktor pokazuje da "miješanje" roditelja u bračni seksualni život muževi osjećaju kao problem, što bi mogla biti posljedica tradicionalnih čimbenika, ali i ekonomskih uvjeta života. "Zajedništvo" u smislu zajedničkih ciljeva postoji i u muževa, no ako usporedimo veličinu faktora vidjet ćemo da zajedništvo ima potpuno različitu težinu za žene nego za muževe.

Posljednja dva faktora: "percepcija uloge žene u braku i izvan braka", kao i "osjećaj zastavljenosti zbog rođenja djeteta" odražavaju tradicionalni sustav vrijednosti, ali i manjak muževljeve identifikacije s obitelji, pa čak možda i izvjestan oblik egocentrizma, koji je mnogo manje prisutan u žena. Ove razlike se, vjerujemo, mogu vrlo lijepo uočiti ako usporedimo faktorske strukture ili bračne dimenzije kako ih doživljavaju muževi i žene.

4.1.3. Usporedba faktorskih struktura ili percepcije bračnih odnosa muževa i žena

Na osnovi prikazanih rezultata smatramo da možemo kazati kako se gledanje na brak žene i muža značajno razlikuje, jer su dobivene doista različite faktorske strukture. One se razlikuju s obzirom na broj, veličinu i sadržaj faktora, odnosno bračnih dimenzija. Za žene je najvažnija identifikacija s partnerom, zajednički ciljevi, odlučivanje ili najopćenitije-zajedništvo. Muževi su mnogo veći individualisti, imaju potrebu za dominiranjem, emotivno su nezavisniji od žena, moglo bi se čak reći da su više egocentrični, a slično poput žena osjećaju konflikt između različitih obveza u i izvan obitelji.

Kako tumačiti ove razlike? Jedan njihov dio sigurno je biološki uvjetovan, ali je prema našem mišljenju većina ipak društveno ili kulturno uvjetovana. Vrlo su dobro poznate razlike u socijalizaciji dječaka i djevojčica, a one se u punom intenzitetu manifestiraju u zreloj dobi. Žene su mnogo više od muškaraca usmjerene na zavisnost i međuzavisnost, jer su prema tradicionalnom gledanju na spolove u tom smislu i socijalizirane. Isto su tako muževi emotivno nezavisniji zbog vrste socijalizacije kojoj su kao djeca bili izloženi. Zapravo, razlike u faktorskim strukturama u gledanju na brak između muževa i žena dobro odražavaju postojeće bračne odnose u bračnih parova koji žive u gradovima. U prosjeku to nisu tradicionalni, ali nisu niti moderni brakovi. Ti su brakovi svojevrsna mješavina modernog (rad izvan kuće, ekonomska samostalnost žene, te njena potreba za odlučivanjem) i tradicionalnog (potreba za dominacijom muškarca i emotivna ovisnost

o mužu) i najvjerojatnije predstavljaju dominantan tip bračnih odnosa barem u većim gradovima u Hrvatskoj. Moguće je da taj, da ga tako nazovemo "hibridni tip" braka varira u ovisnosti o nekim drugim varijablama od jednog do drugog područja, ali mislimo da on ipak predstavlja najčešći model bračnih odnosa u našoj zemlji. Ovakav model braka vjerojatno je izvor mnogih frustracija za oba bračna partnera, jer se pojedinci socijalizirani u tradicionalnom smislu sukobljavaju s različitim ulogama koje im nameće moderan način života. Nije isključeno da mnogi bračni partneri osjećaju nesklad između onoga što su socijalizacijom naučili očekivati od braka i uloga koje u stvarnom braku moraju realizirati. Budući da se radi o društvu u transformaciji, isto tako i o obliku mješavine tradicionalnog i modernog braka, pretpostavljamo da velik broj muževa i žena doživljava konflikt između vlastitih očekivanja od braka i uloge koja se od njih u braku očekuje. Zato smatramo da je logično postaviti pitanje kako taj osjećaj u supružnika djeluje na njihovo ponašanje u braku. Isto je tako važno pitanje koje su dimenzije bračnih odnosa prediktivne za stabilnost braka. U sljedećem odjeljku ovog rada pokušat ćemo odgovoriti na njega.

4.2. Dimenzije bračnih odnosa i stabilnost braka

Rezultati faktorske analize pokazuju da prema percepciji žena postoji 10, a prema percepciji muževa 11 faktora ili dimenzija bračnih odnosa. Svaki od navedenih faktora predstavlja zasebnu varijablu. Budući da je jedan od naših ciljeva utvrditi koje su od varijabli tj. dimenzija bračnih odnosa prediktivne za stabilnost braka, u ovom ćemo odjeljku odgovoriti na to pitanje.

Svaku smo dimenziju bračnih odnosa tretirali kao zasebnu varijablu, te smo zasebno za muževe i zasebno za žene primijenili jednosmjernu klasifikacijsku analizu varijanci tražeći značajnost razlika između tri skupine bračnih partnera: iz razvrnutih, narušenih i intaktnih brakova. Pokušat ćemo najprije utvrditi razlike između ove tri skupine na varijablama bračnih odnosa kako ih doživljavaju žene.

4.2.1. Stabilnost braka i bračni odnosi prema percepciji žena

Značajnost razlika u percepciji bračnih odnosa između žena iz razvrnutih, narušenih i intaktnih brakova prikazana je za svih 10 dimenzija u tablici 3.

Tablica 3. Stabilnost braka i bračni odnosi prema percepciji žene

Dimenzije (faktori) bračnih odnosa - percepcija žene	Df	F	s
zajedništvo	2	564.82	P < .01
štetnost muževljevog konzumiranja alkohola	2	19.84	P < .01
utjecaj muževljevih roditelja na brak	2	6.66	P < .01
utjecaj ženinih roditelja na brak	2	2.79	P > .05
konflikt između uloga u braku i izvan braka	2	7.40	P < .01
obavljanje "muških" i "ženskih" poslova	2	1.66	P > .05
stavovi prema uvjetima rada i života	2	2.82	P > .05
zadovoljstvo seksualnim životom	2	12.07	P < .01
percepcija vrijednosti "muških" i "ženskih" poslova	2	11.08	P < .01
vlastite venbračne seksualne veze	2	1.90	P > .01
Ukupno stupnjeva slobode	767		

Multipla korelacija između 10 dimenzija bračnih odnosa i stabilnosti braka $R = .821$, $P < .001$.

Budući da je F-test globalan i pokazuje značajnost razlike između naše tri skupine, ali ne pokazuje razliku između svake od tih skupina, primijenili smo t-test s ciljem utvrđivanja razlika između pojedinih skupina. U našoj daljnjoj analizi opisat ćemo i interpretirati rezultate za svaku od navedenih 10 varijabli-dimenzija bračnih odnosa prema percepciji žena.

4.2.1.1. Stabilnost braka i osjećaj zajedništva kako ga doživljavaju žene

Prema postignutim rezultatima postoji značajna razlika u stupnju zajedništva kojeg osjećaju žene iz brakova različite bračne stabilnosti. U najmanjem stupnju zajedništvo osjećaju žene iz razvrgnutih, a u najvećem, žene iz intaktnih brakova. Detaljnijom je analizom utvrđeno da postoje značajne razlike u stupnju zajedništva između sve tri skupine ($trn=25.647^2$, $P<.01$; $tri=31.547$, $P<.01$; $tni=6.511$, $P<.01$).

Dobiveni rezultati pokazuju da zajedništvo predstavlja vrlo važan čimbenik koji određuje bračnu stabilnost. Iz navedenog prema našem mišljenju proizlazi: ako se želi povećati stabilnost brakova, nužno se mora povećati doživljaj zajedništva u žena.

4.2.1.2. Stabilnost braka i percepcija štetnosti muževljevog konzumiranja alkohola

Dobiveni rezultati pokazuju da žene iz razvedenih brakova u najvećem stupnju smatraju da je pijenje alkohola muža štetno i da se negativno odražuje na nizu dimenzija bračnih odnosa ili procesa u braku. Percepcija štetnosti muževljevog konzumiranja alkohola najviše je prisutna u rastavljenih žena, a najmanje u žena iz intaktnih brakova. Razlike između sve tri skupine su značajne ($trn=3.85$, $P<.01$; $tri=6.24$, $P<.01$; $tni=2.57$, $P<.01$), što znači da postoji svojevrsan linearni odnos između stabilnosti braka i percepcije žena o štetnosti muževljeve konzumacije alkohola što su više žene uvjerenе da je muževljevo pijenje alkohola štetno za brak i bračne odnose, to je i stabilnost braka manja.

4.2.1.3. Stabilnost i percepcija utjecaja partnerovih roditelja

Prema dobivenim rezultatima žene iz razvrgnutih brakova u najvećoj mjeri smatraju da su roditelji njihovog bivšeg partnera imali utjecaja na organizaciju i život u braku. Moguće je općenito kazati: što je prema percepciji žena veći utjecaj partnerovih roditelja na brak i bračne odnose, to je manja stabilnost braka. Ipak, u ovom slučaju ne možemo govoriti o linearnom odnosu među varijablama, kao što je to bilo moguće u prethodnim slučajevima. To stoga, što nema značajne razlike u veličini percipiranog utjecaja muževljevih roditelja između skupina žena koje dolaze iz narušenih i intaktnih brakova ($tri=3.650$, $P<.01$; $tni=16.221$, $P>.05$; $trn=1.851$, $P<.05$).

4.2.1.4. Stabilnost braka i percepcija utjecaja partnerovih roditelja

Utjecaj vlastitih (ženinih) roditelja na stabilnost braka ne može se interpretirati kao utjecaj muževljevih roditelja na brak i bračne odnose, jer su u ovom slučaju dobiveni drukčiji rezultati. Razlika između tri skupine različite bračne stabilnosti nije značajna, što znači da ova varijabla i nije prediktivna za bračnu stabilnost. Jedina značajna razlika pokazuje se između skupine žena iz razvrgnutih i intaktnih brakova ($tri=2.309$, $P<.05$), što znači da je samo u ekstremnim slučajevima izražen utjecaj vlastitih (ženinih) roditelja na brak i bračne odnose.

2i = intaktni brakovi

n = narušeni brakovi

r = razvrgnuti brakovi

4.2.1.5. Stabilnost braka i osjećaj konflikta između uloga u braku i aktivnosti izvan kuće

Od bračnih se partnera očekuje realizacija niza uloga kako u braku, tako i izvan braka. Zbog velikog broja uloga koje partneri moraju realizirati često dolazi do konflikta između različitih uloga. Postavlja se pitanje kako konflikt između pojedinih uloga koje osjećaju žene djeluje na bračnu stabilnost. S obzirom na prirodu naših podataka vrlo je teško govoriti o pravoj uzročnosti, ali dobiveni rezultati pokazuju da žene iz brakova različite stabilnosti doista u različitom stupnju osjećaju konflikt između različitih uloga. Vrijednosti F-testa i t-testova to potvrđuju ($F=3.760$, $P<.01$; $t_{ni}=1.361$, $P>.05$; $t_{rn}=2.480$, $P<.01$), pa smatramo da možemo kazati: što žene više osjećaju konflikt između uloga u braku i uloga izvan braka, to je njihov brak manje stabilan. Najveći konflikt osjećaju žene iz razvrgnutih brakova.

4.2.1.6. Stabilnost braka i čestina obavljanja "ženskih" poslova

Rezultati pokazuju da u ovom pogledu nema značajne razlike između tri skupine žena: bez obzira na stabilnost braka žene obavljaju sve poslove koji se prema tradiciji smatraju "ženskim" poslovima, pa vjerojatno stoga ova varijabla nije prediktivna za bračnu stabilnost.

4.2.1.7. Stabilnost braka i stavovi prema uvjetima rada i života

Žene iz različitih skupina bračne stabilnosti izražavaju slične stavove prema izbivanju muža iz obitelji, iako postoji trend prema kojem su žene iz razvrgnutih brakova tolerantnije prema takvom ponašanju muževa. No, taj trend nije značajan, pa se ne mogu donositi zaključci. Dobiveni nam se rezultati čine zanimljivima i suprotnima očekivanju, prema kojem bi upravo žene iz izrazito emotivno narušenih brakova trebale imati negativniji stav prema takvom ponašanju muževa. Da li ti rezultati odražavaju modernije stavove prema životu i braku u žena čiji su brakovi u izrazitoj krizi, ili možda predstavljaju neki drugi razlog, ne možemo utvrditi.

4.2.1.8. Stabilnost braka i seksualno zadovoljstvo žene

Razlika između žena koje dolaze iz brakova različite bračne stabilnosti pokazala se značajnom na varijabli "seksualno zadovoljstvo u braku". Rezultati pokazuju da je seksualno zadovoljstvo žene prediktivno za bračnu stabilnost: što je veće seksualno zadovoljstvo žene, to je i stabilnost braka veća ($t_{rn}=4.15$, $P<.01$; $t_{ri}=5.30$, $P<.01$). Međutim, ovdje nije dobivena razlika između narušenih i intaktnih brakova ($t_{ni}=1.62$, $P>.05$), što znači da je skupina rastavljenih žena bila u braku značajno manje seksualno zadovoljna od preostale dvije skupine. U daljnjoj bi analizi bilo zanimljivo utvrditi koliko je seksualno zadovoljstvo ili nezadovoljstvo žene neposredan uzrok bračne nestabilnosti, a koliko je ono samo posljedica nekih drugih čimbenika ili procesa koji se u braku odvijaju. Na ovo pitanje pokušat ćemo odgovoriti u jednom od slijedećih radova.

4.2.1.9. Stabilnost braka i percepcija žene o vrijednosti "muških" i "ženskih" poslova

Odnos između stabilnosti braka i percepcije žene o vrijednosti "muških" i "ženskih" poslova u obitelji pokazuje nam da žene iz brakova različitih stabilnosti različito vrednuju "muške" i "ženske" poslove. Vrijednost F-testa u tablici 3 i primjena t-testova pokazuje da postoji značajna razlika između žena iz razvrgnutih i narušenih brakova ($t=4.532$, $P<.001$), te žena koje dolaze iz narušenih i intaktnih brakova ($t=9.173$, $P<.01$), ali da nema razlike između žena iz razvrgnutih i intaktnih brakova ($t=.354$, $P>.05$). Žene iz narušenih brakova u najvećem stupnju zastupaju mišljenje o jednakosti spolova, dok su žene iz ostalih dviju skupina sklonije mišljenju da su muški poslovi u kući vredniji. Kako objasniti dobivene rezultate? Nama se čini logičnim objašnjenje prema kojem su žene iz intaktnih brakova tradicionalnije, što bi moglo biti razlogom njihovog mišljenja da su muški poslovi u kući vredniji. No, kako onda objasniti slično mišljenje žena koje su rastavljene? Možda je logično objašnjenje u ugroženosti koju žene osjećaju neposredno prije ili u

samom tijeku rastave, zbog čega počinju cijeniti "muške" poslove, koji ponekad predstavljaju i zaštićivanje žene. Naravno, to je samo hipotetsko razmišljanje, koje u ovom radu ne možemo empirijski provjeriti.

4.2.1.10. Stabilnost braka i vanbračne seksualne veze žene

Vanbračne seksualne veze žene predstavljaju posljednji dobiveni faktor braćnih odnosa kako ih doživljavaju žene. Rezultati prikazani u tablici 3 (F-test) pokazuju da ne postoji značajna razlika među ženama iz brakova različite stabilnosti s obzirom na vanbračne seksualne odnose. Primjena t-testa ipak otkriva značajnu razliku između žena koje su se rastale i žena koje žive u intaktnim brakovima. Rastavljene žene izjavljuju da su za vrijeme braka imale značajno češće vanbračne odnose od žena iz intaktnih brakova. Moguće je logično objašnjenje da rezultat na ovoj varijabli potpuno ovisi o iskrenosti ispitanica. Budući da se radi o osjetljivom području, možda su jedino rastavljene žene bile potpuno iskrene, dok su ostale prikrivale pravo ponašanje. Istovremeno, ovo je jedina varijabla za koju bi rezultate trebalo promatrati s određenom rezervom.

Ako pokušamo sumarno zaključiti o relevantnosti i prediktivnosti pojedinih varijabli za braćnu stabilnost, smatramo da je opravdan zaključak da će stabilnost nekog braka biti veća kad žene u većem stupnju doživljavaju zajedništvo u braku, kad što manje osjećaju štetne posljedice muževljevog pijenja alkohola, kad u što manjem stupnju osjećaju utjecaj svojih i partnerovih roditelja na braćne odnose, kad što manje doživljavaju konflikt između uloga u braku i izvan braka, kad su seksualno zadovoljne, kad cijene "muške" poslove u kući i kad imaju što manje vanbraćnih seksualnih veza.

Nasuprot, neki će brak biti to nestabilniji, što manje žene osjećaju zajedništvo s mužem, ako smatraju da muževljevo pijenje alkohola negativno djeluje na njihove odnose, ako roditelji partnera imaju velik utjecaj na njihov brak, ako one same osjećaju intenzivan konflikt između uloga u braku i izvan braka, ako nisu zadovoljne seksualnim životom u braku, ako smatraju da su jednako vrijedni muški i ženski poslovi, te ako imaju vanbraćne seksualne odnose. Navedene dimenzije braćnih odnosa prema percepciji žena visoko su prediktivne za braćnu stabilnost, jer je dobivena visoka multipla korelacija između 10 dimenzija braćnih odnosa i braćne stabilnosti ($R = .821$, $P < .01$).

Mnoštvo je varijabli za koje je logično pretpostaviti da će osim varijabli percepcije žene također djelovati na braćnu stabilnost (predbraćne osobine braćnih partnera, objektivni uvjeti braćnog života, socijalni kontekst itd). U jednom od idućih radova pokušat ćemo uvrstiti u analizu i ove varijable i istražiti koliki je njihov doprinos braćnoj stabilnosti.

Sad ćemo analizirati razlike u percepciji muževa koji dolaze iz brakova različite braćne stabilnosti.

4.2.2. Stabilnost braka i braćni odnosi prema percepciji muža

Primjena faktorske analize dala je 11 dimenzija braćnih odnosa prema percepciji muža. U tablici 4 prikazani su F-testovi koji prikazuju razlike u percepciji muževa koji dolaze iz brakova različite braćne stabilnosti na 11 faktora ili dimenzija braćnih odnosa. Dobivene rezultate opisat ćemo i interpretirati za svaki faktor ili braćnu dimenziju zasebno.

Tablica 4. Stabilnost braka i bračni odnosi prema percepciji muža

Dimenzije (faktori) bračnih odnosa - percepcija žene	Df	F	s
seksualno zadovoljstvo muža	2	65.81	P < .01
štetnost ženinog konzumiranja alkohola	2	8.99	P < .01
utjecaj vlastitih roditelja na brak	2	2.10	P > .05
utjecaj ženinih roditelja na brak	2	17.90	P < .01
percepcija vrijednosti "muških" i "ženskih" poslova	2	1.14	P > .05
konflikt između obveza u braku i u radu izvan kuće	2	12.10	P < .01
sudjelovanje u odlučivanju	2	9.34	P < .01
utjecaj vlastitih i ženinih roditelja na seksualni život	2	1.55	P > .05
zajednički ciljevi	2	265.94	P < .001
percepcija uloge žene u braku i izvan kuće	2	4.60	P < .01
osjećaj zapostavljenosti zbog dolaska djeteta	2	4.57	P < .01
Ukupno stupnjeva slobode	767		

Multipla korelacija između 11 dimenzija bračnih odnosa i stabilnosti braka $R = .790, P < .001$.

4.2.2.1. Bračna stabilnost i seksualno zadovoljstvo muža

Dobiveni F-test pokazuje da postoji značajna razlika u stupnju seksualnog zadovoljstva muževa iz brakova različitog stupnja stabilnosti. Analiza pomoću t-testova pokazuje da su razlike značajne između muževa koji dolaze iz razvrgnutih i narušenih brakova ($t = 9.169, P < .01$), između muževa iz razvrgnutih i intaktnih brakova ($t = 10.521, P < .01$), dok ne postoji značajna razlika u seksualnom zadovoljstvu između muževa koji dolaze iz narušenih i intaktnih brakova ($t = 1.566, P > .05$). Očito je da su u braku najmanje seksualno zadovoljni muševi iz razvrgnutih brakova.

4.2.2.2. Stabilnost braka i štetnost ženinog pijenja alkohola prema percepciji muža

Drugi faktor po veličini je štetnost ženine konzumacije alkohola kako je doživljavaju muševi. F-test pokazuje da postoji značajna razlika u percepciji muževa iz različitih ispitanih skupina. Muševi iz razvrgnutih brakova u najvećem stupnju smatraju da je pijenje žene štetno za brak i bračne odnose ($t = 3.68, P < .01, t_{rn} = 3.65, P < .01$). No, kao ni ranije, ne postoji značajna razlika u percepciji muževa koji dolaze iz narušenih i intaktnih brakova ($t_{ni} = .741, P > .05$), pa možemo smatrati da je brak manje stabilan ako je naročito izražena muževljeva percepcija štetnih posljedica ženine konzumacije alkohola.

4.2.2.3. Stabilnost braka i utjecaji vlastitih (muževljevih) roditelja

Prema rezultatima zaključujemo da muševi iz brakova različite stabilnosti ne doživljavaju različito utjecaj vlastitih roditelja na brak, te ova varijabla nije ni relevantna niti prediktivna za bračnu stabilnost. Slične smo rezultate dobili i za žene, što znači da partneri za "miješanje" u brak optužuju roditelje drugog partnera, dok su neosjetljivi na utjecaj vlastitih roditelja. Možda je realnost bračnih odnosa drugačija nego što je doživljavaju naši ispitanici, ali to u ovom slučaju nije važno, jer je poznato da ponašanje pojedinca ovisi prvenstveno o njegovoj percepciji.

4.2.2.4. Bračna stabilnost i utjecaj partnerovih (ženinih) roditelja

Da je prethodna interpretacija o djelovanju roditelja na bračne odnose vjerojatno točna, potvrđuju i rezultati percepcije muževa o utjecaju ženinih roditelja na brak i bračne odnose. Vrijednost F-testa pokazuje značajnu razliku u percepciji utjecaja ženinih roditelja u muževa koji dolaze iz brakova različite bračne stabilnosti. Ili, prema mišljenju muževa, ženini roditelji imaju utjecaja na brak i bračne odnose, ali to ovisi o kojoj se skupini radi. Najveći utjecaj prema percepciji imaju roditelji onih žena čiji su se brakovi raspali ($F=5.26, P<.01$; $F=5.67, P<.01$), dok ne postoji razlika u percepciji utjecaja ženinih roditelja u muževa koji dolaze iz narušenih i intaktnih brakova ($F=.260, P>.05$). To znači da se utjecaj ženinih roditelja percipira samo u ekstremnom slučaju narušenosti bračnih odnosa. Poput žena, i muševi smatraju da utjecaj na brak imaju roditelji partnera, a samo iznimno njihovi vlastiti roditelji.

4.2.2.5. Bračna stabilnost i percepcija vrijednosti "muških" i "ženskih" poslova

Dobiveni rezultati za ovu varijablu pokazuju da nema značajne razlike među pripadnicima pojedinih skupina u gledanju na muške i ženske poslove. F-test nije statistički značajan, no ako primijenimo t-testove, vidjet ćemo da postoji značajna razlika između rastavljenih muževa i muževa koji žive u narušenim brakovima ($F=1.973, P<.05$).¹ Drugim riječima, muševi iz razvrnutih brakova najmodernijeg su gledanja na muške i ženske poslove, a muševi iz narušenih brakova - najtradicionalnijeg. Za ovu posljednju je skupinu muževa karakteristično gledanje da su muški poslovi vredniji od ženskih.

4.2.2.6. Stabilnost braka i konflikt kojega osjećaju muševi između uloga u braku, radu i aktivnosti izvan kuće

Vrijednost F-testa u tablici 4, kao i t-testova pokazuju da je ova varijabla relevantna i prediktivna za stabilnost braka. Postoji razlika u intenzitetu konflikta kojega osjećaju muševi iz brakova različitog stupnja bračne stabilnosti. Razlika je značajna između sve tri skupine ($F=4.907, P<.01$; $t=2.260, P<.05$ i $t=2.71, P<.01$). Najintenzivniji konflikt osjećaju muševi iz razvrnutih, a najmanji iz intaktnih brakova.

4.2.2.7. Stabilnost braka i sudjelovanje muža u odlučivanju

U žena nismo dobili zaseban faktor sudjelovanja u donošenju odluka. U njih je sudjelovanje dio širokog faktora kojeg smo nazvali "zajedništvo". U muževa sudjelovanje u odlučivanju međutim predstavlja zaseban faktor. On je relativno malen, ali rezultati pokazuju da je prediktivan za bračnu stabilnost: u odlučivanju najviše sudjeluju muševi iz intaktnih, a najmanje iz razvrnutih brakova ($F=2.11, P<.05$; $F=4.320, P<.01$ i $t=2.336, P<.01$). Da li to znači da su najstabilniji brakovi u kojima muševi najčešće izjavljuju da sudjeluju u odlučivanju, ili da imaju najveći utjecaj - što bi pretstavljalo tradicionalni obrazac, ili su brakovi u kojima oni ne sudjeluju u odlučivanju nestabilni brakovi zbog toga što muševi ne mogu potvrditi svoju važnost u donošenju odluka, pa traže izlaz čak i u rastavi? U daljnjem istraživanju ovog problema valjalo bi utvrditi koja je od navedenih hipoteza ispravna, jer su reperkusije prema dobivenim rezultatima nedvojbeno značajne za bračnu stabilnost.

4.2.2.8. Stabilnost braka i utjecaj vlastitih i ženinih roditelja na seksualni život

Rezultati pokazuju da na ovoj varijabli nema značajne razlike među skupinama. Ipak, muševi iz sve tri skupine žale se da im se roditelji miješaju u seksualni život u priličnom stupnju. Zanimljivo je napomenuti da takav faktor ili bračnu dimenziju nismo dobili u percepciji žena. Da li to znači da žene ne osjećaju utjecaj roditelja na seksualni život u braku, ili im je to možda manje važno

nego muževima? Naravno, nemamo odgovora na ovo pitanje, no posljednje je objašnjenje vjerojatno prihvatljivije.

4.2.2.9. *Stabilnost braka i zajednički ciljevi prema percepciji muža*

Dok u žena "zajednički ciljevi" uz odlučivanje predstavljaju prvi i daleko najvažniji faktor, u muževa je, kao što smo vidjeli, sudjelovanje u odlučivanju odijeljeno od zajedničkih ciljeva. Dobiven je faktor relativno malen, ali je očito prediktivan za bračnu stabilnost, jer su vrijednosti F-testa i t-testova statistički značajne za razlike između sve tri skupine muževa ($trn=15.675$, $P<.01$; $tri=22.406$, $P<.01$ i $tni=7.116$, $P<.01$). Možemo stoga govoriti o svojevrsnom linearnom odnosu između bračne stabilnosti i zajedničkih ciljeva koje osjećaju muševi: što u većem stupnju muševi osjećaju zajedništvo ciljeva sa ženama, to je njihov brak stabilniji.

4.2.2.10. *Stabilnost braka i percepcija muža o ulozi žene u braku, obitelji i poslu izvan kuće*

Kako muševi iz brakova različitog stupnja stabilnosti percipiraju ulogu žene u braku i društvu? Jesu li muševi iz intaktnih brakova liberalniji, moderniji, ili možda tradicionalniji? Rezultati pokazuju da muševi iz brakova različite stabilnosti doista gledaju različito na ulogu žene u braku i u društvu. F-test u tablici 4 je statistički značajan, a primjena t-testova je pokazala da najmodernije ili najliberalnije stavove imaju muševi iz razvrgnutih brakova ($trn=3.03$, $P<.05$), dok najtradicionalnije stavove izražavaju muševi iz narušenih brakova. Istovremeno, nema razlike u gledanju na ulogu žene između muževa koji su se rastali i muževa iz intaktnih brakova. Kako objasniti navedene rezultate? Za rastavljene muševe dva su moguća objašnjenja. Prema prvom, rastavljeni su muševi općenito liberalniji, pa se zbog toga i češće rastaju. Prema drugom, možda ih je teška bračna kriza prisilila da promijene mišljenje u smislu modernijeg gledanja na brak i na ulogu žene. Mišljenje muževa iz narušenih brakova nešto je lakše objasniti. Ono je vjerojatno posljedica njihove vrijednosne orijentacije, ali isto tako možda i uzrok narušenosti bračnih odnosa.

4.2.2.11. *Stabilnost braka i osjećaj zapostavljenosti muža zbog dolaska djeteta*

Slični rezultatima za prethodnu varijablu jesu i rezultati i interpretacije za posljednju varijablu u analizi, odnosno za osjećaj zapostavljenosti muža zbog rođenja djeteta. Dobiveni rezultati, tj. F-test i t-testovi pokazuju da se mnogi muševi osjećaju zapostavljenima zbog rođenja djeteta. Najviše se osjećaju zapostavljenima muševi iz narušenih brakova ($tri=.436$, $P>.05$; $tni=2.786$, $P<.01$; $trn=2.309$, $P<.01$). Naravno, jasnog objašnjenja za ove rezultate nema, ali nam se čini logičnim da bi rođenje djeteta mogao biti jedan od razloga narušenosti bračnih odnosa. Ali kako objasniti manje intenzivan osjećaj zapostavljenosti muževa iz razvrgnutih brakova? Naše je objašnjenje da dolazak djeteta vjerojatno predstavlja jedan od razloga povećanih konflikata i nerazumijevanja u braku, ali nikako ne i važan ili najvažniji razlog za rastavu, pa se rastavljeni muševi ne osjećaju zapostavljeni u tom pogledu. Naprotiv, muševi iz narušenih brakova u kojima postoje neki problemi, ali ne i razlozi za rastavu, za postojeće stanje u svom braku "okrivljuju" rođenje djeteta. Interpretacija nam se čini logičnom, tim više što je među stručnjacima prošireno mišljenje da dolazak djeteta u mnogim brakovima predstavlja izvor krize koju doživljavaju oba partnera, a posebno naglašavaju muševi.

Ako sada, nakon opisa i interpretacije rezultata, pokušamo rezimirati kako muševi doživljavaju brak i bračne odnose, čini nam se da možemo zaključiti slijedeće. Prema percepciji muža bračna stabilnost nekog braka bit će to veća što su muševi seksualno zadovoljniji, što u većem stupnju sudjeluju u odlučivanju, ili što više odlučuju, što u većem stupnju imaju zajedničke ciljeve sa ženama. Također, brak će biti to stabilniji što muševi manje percipiraju štetne posljedice ženinog

pijenja alkohola, što manje uočavaju utjecaj vlastitih roditelja na svoj brak, što im je tradicionalnije gledanje na vrijednost "muških" i "ženskih" poslova u kući, što manje osjećaju konflikt između uloga u braku, radu i aktivnostima izvan kuće, što imaju tradicionalniju percepciju uloge žene u braku i obitelji, te na kraju, što se manje osjećaju zapostavljenima zbog rođenja djeteta. Navedene su varijable prediktivne za veću ili manju stabilnost braka. Svih 11 dimenzija bračnih odnosa prema percepciji muža vrlo je visoko korelirano sa stabilnošću braka: $R = .790$, $P < .01$.

Kao što smo prethodno kazali, žene doživljavaju brak i bračne odnose drukčije od muževa. Zato bi valjalo još jednom naglasiti osnovne razlike u doživljaju bračnih odnosa muževa i žena.

4.3. Stabilnost braka i razlike u percepciji ili doživljaju bračnih odnosa u muževa i žena

Faktorske strukture ili dimenzije bračnih odnosa prema percepciji muža i žene bitno se razlikuju kako s obzirom na broj, tako i na redoslijed i sadržaj faktora, pa možemo zaključiti: **bračni partneri doživljavaju brak i bračne odnose različito**. Isto tako možemo kazati da se priroda varijabli koje su relevantne za bračnu stabilnost razlikuje ovisno o čijem se doživljaju bračnih odnosa radi: varijable koje su relevantne prema doživljaju žena nisu važne i relevantne ako se radi o percepciji bračnih odnosa u muževa. Žene su npr. zainteresirane za zajedništvo, za brak kao relativno čvrstu skupinu, one su protiv interferiranja muževljevih roditelja, a poput muževa su protivne onome što remeti bračnu koheziju kao što su pijenje i izbivanje muža.

Muževi od braka očekuju neke druge vrijednosti. Za njih je najvažnije seksualno zadovoljstvo, oni su protiv svega što interferira u bračne odnose, a na ženu i njenu ulogu u braku gledaju prilično tradicionalno. Muževi su individualistički orijentirani. Njima je važno da odlučuju, da im nitko ne remeti osjećajni život, pa niti vlastito dijete. Čini se da su oni od žena manje spremni potisnuti vlastite potrebe i preferirati potrebe bračnog partnera ili vlastitog djeteta. Drugim riječima, izgleda da je identifikacija s partnerom veća u žena, nego što je identifikacija muža sa ženom, s djetetom ili čitavom obitelji.

Ovo je svakako samo hipotetsko razmišljanje koje je u daljnjoj empirijskoj analizi još potrebno provjeriti. Ono što je za ovaj rad bitno i što je jasno pokazano jesu utvrđene različitosti mišljenja i doživljavanja braka u bračnih partnera. Vjerujemo da smo pokazali da su različite dimenzije bračnih odnosa kako ih doživljavaju muž i žena različito prediktivne za bračnu stabilnost.

Sve dimenzije bračnih odnosa prema percepciji muža i žene uzete zajedno vrlo su visoko korelirane s bračnom stabilnošću ($R = .852$, $P < .001$). Ta korelacija pokazuje da su navedene dimenzije bračnih odnosa visoko prediktivne za bračnu stabilnost, što rezultate provedenog istraživanja čini vrijednima. Prikazani rezultati i interpretacija predstavljaju generalni obrazac. Logično je pretpostaviti da će na bračne odnose djelovati kao intervenirajuće još neke varijable kao bračni staž, zadovoljstvo s financijskim stanjem u obitelji itd, što može promijeniti percepciju bračnih odnosa kako smo je prikazali u ovom radu. Je li to točno pokušat ćemo provjeriti u jednom od slijedećih radova.

LITERATURA:

- Aguirre, B.E. & Kirwan, P.: Marriage order and the quality and stability: A test of Lewis and Spanier's theory, *Journal of Comparative Family Studies*, 1986, 17, 247-276
- Brajša, P.: Odnosna psihodinamika braka i obitelji, *Socijalna psihijatrija*, 9, 1981, 21-28.
- Burman, B. & Margolin, G.: Marriage and health, *Advances*, 1989, 6, 51-58
- Bumpass, L., Marin, T., Sweet, J.: The impact of family background and early marital factors on marital disruption, *Journal of Family Issues*, 1991, 12, 22-42.
- Cowan, P. & Cowan, C.: Marital relationship, parenting styles and the child's development at the age of three, *Vaprosi psihologii*, 1989, 4, 110-118
- Cox, M., Owen, M., Lewis, J. & Handerson, K.: Marriage and adjustment and early parenting, *Child Development*, 1989, 60, 1015-1024.
- Cole, C.: Relationship quality in longterm marriages: A comparison of high quality and low quality marriages, *Lifestyles*, 1985, 7, 248-257.
- Clulow, C.: Partners becoming parents: a question of difference, *Special Issue: The effects of relationships on relationships*, *Infant Mental Health Journal*, 1991, 12, 256-266.
- Edwards, J. & Saunders, M.: Coming apart: A model of marital dissolution decision, *Journal of Marriage and Family*, 1981, 42, 357-389.
- First-Dilić, R.: Obrasci odlučivanja i struktura porodične moći u suvremenoj poljoprivrednoj porodici, *Sociologija sela*, 1971, 9, 169-184.
- First-Dilić, R.: Sex roles in rural Yugoslavia, *The International Journal of Sociology of the Family*, 1974, 4, 161-169.
- Hoge, A., Andrews, D., Walkner, P., Robinson, D.: The family relations index: Validity data, *Journal of Clinical Psychology*, 1989, 45, 897-903.
- Howes, P., Markman, H.: Marital quality and child functioning: A longitudinal investigation, *Child Development*, 1989, 60, 1044-1051.
- Kurdek, L.: Marital stability and changes in marital quality, *Journal of Social and Personal Relationship*, 1991, 8, 27-48.
- Kirchler, E.: Zufriedenheit untern gemeinsamen dach: Ein uberblick uber socialpsychologische untersuchungen zur ehe qualitat, *Gruppendynamik*, 1989, 20, 75-91.
- Levinger, G.: A social psychological perspective on marital dissolution, in: G. Levinger & D. Moles (Eds.), *Divorce and separation*, New York, Basic Books, 1979.
- Lewis, R. Spanier, G.: Theorizing about quality and stability of marriage, in: Burr, W., R. Hill, F. Nie & L. Reiss (Eds.), *Contemporary theories about family*, Vol. 2, New York, Free Press, 1979.
- Levine, K. & Hennessy, J. Personality influences in the stability of early (teenage) marriage in the United States, *Current Psychology Research and Reviews*, 1990, 8, 296-303.
- McHale, S., Freitag, M., Crouther, A. & Bartko, T.: Connections between dimension of marital quality and school age children's adjustment, *Journal of Applied Developmental Psychology*, 1991, 12, 1-17.
- Mihovilović, M. i sur.: *Žena između rada i porodice*, IDIS, Zagreb, 1975.
- Obradović, J., Bregović, J., Szabo, S. & Tomljenović, I.: Stabilnost braka roditelja i emotivne reakcije djece, *Socijalna psihijatrija*, 1992, 20, 11-37.
- Price, J. & McKenry, C.: *Divorce: A major life transition*, London, Sage Publications, 1988.
- Paullin, R.: What makes good families: Predictors of family welfare in the Phillipines, *Journal of Comparative Family Studies*, 1989, 20, 47-66.
- White, J.: Premarital cohabitation and marital stability in Canada, *Journal of Marriage and the Family*, 1987, 49, 641-647.

MARRIAGE STABILITY AND MARRIAGE RELATIONSHIPS

JOSIP OBRADOVIĆ,

Department of Sociology, Faculty of Philosophy

DAMIR LUKINAC,

Premarital and Marriage Counselling Center, Zagreb

OLGA RADMAN,

Center for Social Work, Municipality "Center", Zagreb

ZDRAVKA ŠIŠKO,

Center for Social Work, Municipality "Medveščak",
Zagreb

A research was performed with the goal to identify perception of marriage relationship separately for both marital partners, to test the difference in perception between husbands and wives representing marriages of different stability and finally to identify variables most predictive for marriage stability. 770 complete couples with their children were included. Obtained results are showing that the husbands and their wives have different perceptions about their marriage. The difference in perception of marital relationship was also identified between husbands and wives coming from marriages of different stability. "Togetherness" as perceived by wives turned out to be the most predictive variable for marriage stability.